

**КЫРГЫЗСТАН МЕНЕН РОССИЯНЫН ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЛАРЫНЫН
ЭГЕМЕНДҮҮЛҮК ЖЫЛДАРДАГЫ КЫЗМАТТАШТЫГЫ: КЫРГЫЗСТАНДАГЫ
ТАРЫХНААМЕСИНИН МАСЕЛЕЛЕРИ**

**Сотрудничество вузов Кыргызстана и России в годы независимости: вопросы
кыргызстанской историографии**

**Cooperation of universities of Kyrgyzstan and Russia in the years of independence:
issues of Kyrgyz historiography**

***Аннотация.** Макалада Кыргызстан менен Россиянын жогорку окуу жайларынын кызматташтыгынын тарыхнаамеси каралган. Эгемендүүлүктүн кабыл алынышы, мамлекеттин ичиндеги бардык тармактарды түп-тамырынан өзгөртүүгө алып келген. Анын ичинде жогорку билим берүү тармагы, рынок экономикасынын шартына байланыштуу, дүйнөлүк билим берүү системасына өтүүдө интеграциянын же болбосо эл аралык байланыштарды өнүктүрүүнү колго алган. Анткени эл аралык байланыштар жогорку окуу жайлардын өнүгүүсүнө чоң салым кошо алат. Учурда жогорку окуу жайлары ааламдашуу процессинин талаптарын аткаруу үчүн интеграциянын жана өнөктөштүктүн алкагында гана чечүү мүмкүн. Бул таризден алганда Кыргызстан менен Россиянын билим берүү жаатындагы өз ара алакасынын, карым-катнаш кызматташтыгынын тарыхы кенен жана тажрыйбасы мол. Кыргызстан менен Россиянын эл аралык байланыштары илимдин ар кайсы тармактарындагы көптөгөн окумуштуулардын изилдөөлөрүнүн предмети болуп саналат.*

***Аннотация.** В статье представлена историография взаимоотношений вузов Кыргызстана и России. Независимость привела к радикальным изменениям во всех сферах жизни внутри государства, в том числе в области высшего образования. В связи с развитием рыночной экономики началось развитие интеграции и международных связей, оказывающих значительный вклад в развитие университетов при переходе на мировую систему образования. В настоящее время высшие учебные заведения требования процесса глобализации могут выполнить только в рамках интеграции и партнерства. Взаимоотношения Кыргызстана и России в области образования имеют обширную историю и богатый опыт взаимодействия. Международные связи Кыргызстана и России являются предметом исследований многих ученых в различных областях науки.*

***Abstract.** The article presents the historiography of cooperation between the universities of Kyrgyzstan and Russia. The adoption of independence led to radical changes in all spheres of life within the state. In particular, the higher education sector, in connection with the conditions of the market economy, engaged in the development of integration and international relations in the transition to the global education system. Because international relations can make a significant contribution to the development of universities. At present, higher education institutions can meet the demands of the globalization process only through integration and*

partnership. From this point of view, the relations between Kyrgyzstan and Russia in the field of education have an extensive history and rich experience of interaction. International relations between Kyrgyzstan and Russia are the subject of research by many scientists in various fields of science.

Урунттуу сөздөр: Кыргызстан; Россия, байланыштар, жоож, кызматташтык, эл аралык, тарыхнааме.

Ключевые слова: Кыргызстан, Россия, связи, ВУЗ, сотрудничество, международный, историография.

Keyword: Kyrgyzstan, Russia, links, higher educational institutions, cooperation, International, historiography.

Теманын көп түйүндүү экендиги түрдүү багыттагы илимий адабияттарды, отчеттук материалдарды талдоону жана анализди талап кылат.

Анткени, биринчиден, Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын жогорку окуу жайлары ортосундагы өз ара байланыштар маселесине арналган илимий изилдөөлөрдү талдоо болсо, экинчиден бул өз ара байланыштардын жыйынтыктары катары Кыргызстандын жана Россиянын жогорку билим берүү чөйрөсүнүн дүйнөлүк билим мейкиндигине интеграция болуу далалатына арналган илимий адабияттарга да көңүл бурууга туура келет.

Кыргызстан менен Россиянын байланышынын, мамилелеринин тарыхы кенен. Октябрь революциясынын жеңишинен баштап, эки өлкөнүн байланышы башка өңүттөн бир бүтүн мамлекет алкагында өнүккөн. Кеңеш бийлигинин улут саясаты, экинчиден, Кыргызстандын толук кандуу союздук республика статусуна ээ болгонго чейин РСФСРдын курамында болушу Кыргызстандын социалдык-экономикалык жана маданий өнүгүшүнө өтө жагымдуу шарт түзгөндүгүн бүгүнкү күнү кайрадан салыштырып анализдеп жатып, дагы бир жолу ынанып жатабыз.

Кыска мөөнөттүн ичинде, же болбосо Улуу Ата Мекендик согушка чейин РСФСРдын, СССРдин жардамы жана өз ара кызматташтыктын натыйжасында Кыргызстандын жалпы калкынын 70% сабаттуулукка жетип, бир канча орто жана үч жогорку окуу жайы бар, өзүнүн маданий жана искусствосунун жетишкендиктерин СССР элдерине декадаларда ийгиликтүү көрсөтө алган өлкөгө айланган.

Буга мисал тарыхчы-окумуштуулар И.А. Соктоев менен Е.Т. Усубалиевдин “Высшая школа Советского Киргизстана” аттуу эмгегинде, 1941-жылдын январь айынын башында Кыргыз ССРинин эл чарбасында 3,7 миң жогорку билимдүү адистер эмгектенишкен. Алардын ичинде ар кандай адистиктеги 0,8 миң инженерлер, 0,6 миң агроном, зоотехник жана ветеринардык дарыгерлер, 0,2 миң экономисттер, 0,5 миң дарыгерлер, 1,2 миң мугалимдер жана маданий агартуучу кызматкерлер даярдалгандыгын айтышкан [9].

Кыргызстандын билим берүү системасын анын ичинде жогорку окуу жайлардын өнүгүшүнө Россиянын кошкон салымы, эки өлкөнүн ушул тармактагы байланышы окумуштуу – илимпоздор К.К. Каракеевдин “Киргизстан в братской семье народов СССР”, С.А. Токтогоновдун “Становление и развитие социалистической культуры Советского Киргизстана (1918 – 1958 гг.)”, С.С. Данияровдун “Борьба Компартии Киргизии за всеобщую грамотность”, Е.Т.Усубалиевдин “Братское сотрудничество и взаимопомощь народов СССР в области высшего образования” [8], деп аталган, ж.б. авторлордун эмгектеринде чагылдырылган.

Кеңеш мезгилиндеги Кыргызстан менен Россиянын окуу жайларынын ортосундагы байланыштарды, кызматташтыктарды чагылдырган эмгектердин илимий баалуулугу - алардын фактылык, статистикалык материалдары кийинки этаптагы кызматташтыкты, байланыштарды өнүктүрүүгө базалык кызмат аткаргандыгында болуп эсептелет.

Кеңеш мезгилиндеги жогорку окуу жайлардын байланышынын тарыхын иликтеген эмгектер азыркы жаңы муундагы жогорку окуу жайларынын жетекчилери үчүн

тажрыйба болсо, студенттери үчүн элдердин достугун күчөтүүгө руханий таяныч кызматын аткарат. Биздин бул эмгекти жазуубузга кеңеш мезгилиндеги тарыхнааме илимий – методологиялык багыт катары да көмөк көрсөтө алды.

Маселенин постсоветтик мезгилдеги тарыхнаамесинде, кыргыздардын жана Кыргызстандын дүйнөнүн башка элдери, өлкөлөрү менен болгон алакасын, карым катнашын, кызматташтыгын, алардын калыптанышынын жана өнүгүшүнүн тарыхын илимий изилдөөгө алуу Кыргызстандын эгемендүүлүк мезгилинде изилдеген окумуштуулардын катары К. Айдаркул, А.Э. Жоробекова, А.Б. Бейшеналиев ж.б. окумуштуулар менен толукталып жатат.

Профессор К. Айдаркулдун 2002-жылы жарыкка чыккан “Международное отношения кыргызов и Кыргызстана: история и современность” [3] деген монографиялык эмгегинде ретроспективдүү ыкманы колдонуу менен Кыргызстандын жана кыргыздардын эл аралык байланышын байыркы мезгилден баштап 2002-жылга чейинки аралыктагы маселени чагылдырган. Эмгекте Кыргызстандын эгемендүүлүк мезгилдеги же болбосо 1991 – жылдан кийинки эл аралык байланышы мыйзам ченемдүү түрдө ар тараптуу, кенен жана комплекстүү чагылдырылган.

Автор, Кыргызстандын дүйнөнүн башка өлкөлөрү менен илим, билим берүү жана кадрларды кайра даярдоо багытындагы карым – катнашын өзүнчө бапта изилдеп, анда Кыргызстандык илимпоздордун дүйнөлүк илим чөйрөсүндө алган ордун илимдин тармактары боюнча анализдеп чыккан.

Кыргызстандын тышкы саясатындагы приоритеттүү багыттардын бири – КМШ өлкөлөрү менен көп тармактуу саясий, экономикалык алкакта өнүгүү болуп саналат. КМШ өлкөлөрүнүн ичинен Кыргызстан, Россия Федерациясы менен өз ара мамилени өнүктүрүүгө өзгөчө кызыкдар экендигин Каана Айдаркул: “Объективдүү түрдө Кыргызстан дайыма өзүнө жакын жана тарыхый мамилелеш Россияга тартылып турат деп белгилеген [3, 256 б.].

Андан ары автор Кыргызстан менен Россиянын 1991 – жылдан кийинки экономикалык байланышын конкреттүү мисалдар менен далилдеп жазып, Кыргызстан менен Россиянын мамилесин билим берүү, илимий жана маданий байланышта өнүктүрүүнүн перспективасы катары белгилеген.

Каана Айдаркул өзүнүн фундаменталдуу эмгегинде Россиянын айрым окуу жайларынын Кыргызстандагы курулуш тармагына жана рыноктук мамилелерде калыптандыруу боюнча кошкон көмөгүн көрсөткөн [3,258 б.].

Эгемендик алгандан кийинки мезгилдеги билим берүү жаатындагы өткөөл мезгилдин тийгизген таасири, реформалар, ага ылайык бул чөйрөдөгү кризистик абалдар, билим берүүнүн өнүгүү тенденциялары жана да билим берүүнү жаңы дүйнөлүк билим мейкиндигине кошуу аракетиндеги эл аралык кызматташуу Кыргызстандын бир топ окумуштуулары тарабынан изилдөөгө алынган. Алсак, С.Ж. Токтомышевдин “Университет будущего. КГНУ: Прошлое, настоящее, шаги в XXI век” [10], Ш.Ж. Жусенбаевдин “Мировые тенденции развития высшего образования во второй половине XX века” [5], С. Токтогоновдун “Из истории высшего образования Кыргызстана” [11], И.С. Болжурованын “Образование в Кыргызстане: стратегии и реалии переходного периода” [4], Н.У.Курбанованын “Интеграция Кыргызстана в мировое образовательное пространство” [6], Т.А. Абдырахмановдун “Высшая школа Кыргызстана в период демократического транзита” [1], Н.Ж. Эсенкуловдун “Динамика и историческая преемственность суверенного развития” [14], Курманали кызы Миранын “Проблемы и перспективы развития высшего педагогического образования в современном Кыргызстане” [7], Б.К. Абытов, У.Ж. Атамбаеванын “Ош мамлекеттик университети - билимдин жана илимдин флагманы” [2] деп аталган эмгектеринде Кыргызстандагы билим берүү реформасы жана өлкөнүн билим берүү саясатын талдоого алынуу менен, билим берүү тармагынын өнүгүүсүндө тышкы байланыштардын ролу мааниге ээ экени белгиленет.

Аталган эмгектерде негизинен Кыргызстандагы билим берүү реформасынын абалы, анын кандай этаптарда ишке ашканы, өнүгүү тенденциялары, негизги багыттары, оң жана терс жактары, башка өлкөлөрдүн билим берүү системасынын өнүгүүсү менен салыштыруу жана эгемендик жылдарындагы өткөөл мезгилдин билим берүүгө тийгизген таасири, жагдайлары изилдөөгө алынган. Окумуштуулар өлкөнүн билим берүү чөйрөсүндөгү реформалар жогорку окуу жайлардын тышкы байланыштарына кең масштабда жол ачканын белгилешкени менен, бул аталган эмгектерде Кыргызстандын жогорку окуу жайларынын Россия Федерациясынын жогорку окуу жайлары менен болгон өз ара байланыштары жөнүндө учкай айтылган, анткени, атайын изилдөө объектиси катары каралган эмес.

Алсак, С.Ж. Токтомышев өз эмгегинде Улуттук университеттин мисалында гана Кыргызстандагы жогорку окуу жайдын өнүгүүсүн талдоого алган. Бул иште аталган окуу жайдын Россия Федерациясынын жогорку окуу жайлары менен болгон байланыштары жөнүндөгү маанилүү жагдай өзүнчө иликтөөгө алынбай калган.

С. Токтогоновдун “Из истории высшего образования Кыргызстана” деген эмгегинде өлкөдө жогорку билим берүүнүн калыптанышынан баштап, анын негизги өнүгүү этаптарынын тарыхын көрсөткөн. Автор кеңеш мезгилиндеги жогорку квалификациялуу кадрларды даярдоонун айрым жыйынтыктарын белгилеп, андан ары Кыргызстандын жогорку билим берүү системасынын эгемендүүлүк доорундагы урунттуу маселелерин кыскача белгилөөгө аракет жасаган. Эгемендүү Кыргызстандын алгачкы мезгилинде билим берүү жаатында кабыл алынган жалпы улуттук “Билим”, “Аракет”, “Жеткинчек” жана “XXI кылымдын кадрлары” программаларын кабыл алгандыгын жана 1996-жыл “Билим берүүнүн жылы” деп жарыялангандыгынын маанисине токтолгон.

Китепте, Улуттук университеттин уюшкандыгынын 65 жылдык өнүгүшүндөгү жетишкен ийгиликтери, анын материалдык - техникалык базасынын, илимий – педагогикалык потенциалынын өскөндүгүн белгилөө менен Кыргыз Улуттук университетинин Евразиялык жана башка ири эл аралык университеттердин Ассоциациясынын мүчөсү экендигин жана дүйнөнүн элүүдөн ашык университеттери менен кызматташтыкта болгондугун белгилеген.

Автор өлкөбүздүн түштүк аймагындагы жогорку окуу жайларынын эгемендүүлүк доорундагы өнүгүшүн дагы белгилөөгө аракеттерди жасаган. Мисалы, Ош Технологиялык институтунун өнүгүш тарыхын хронологиялык жактан көрсөтүп 2000-жылдардын башында ОшТУ 25 заманбап адистиктер боюнча 6000 ге жакын кадрларды даярдагандыгын көрсөткөн. Белгилеп койчу маселе, автор өлкөбүздөгү жогорку окуу жайлардын башка өлкөлөрдүн окуу жайлары менен болгон кызматташтыгын тим гана көрсөтүп бул маселени кенен чагылдырган эмес [11,21-б.].

Ш.Дж. Джусенбаев өзүнүн жогоруда көрсөтүлгөн эмгегинде КМШнын бардык өлкөлөрүндө билим берүү реформалары бирдей шартта жүргүзүлгөндүгүн аныктаган, ошондой эле ал реформалар ар бир өлкөнүн билим берүү системасын терең илимий жана өнүгүү тенденцияларын анализдөө менен жүргүзүлгөндүгүн баса белгилеген. КМШ өлкөлөрүндөгү билим берүү реформаларынын беш жылдык жүрүшүндө бардык өлкөлөрдө билим берүү боюнча мыйзамдын кабыл алгандыгын, маркстык-лениндик философиядан баш тарткандыгын, билим берүү мекемелериндеги саясий партиялардын жоктугун аныктаган.

Автордун монографиясынын географиялык алкагы - Американын жана Европанын өнөр жайы өнүккөн өлкөлөрү, Түштүк жана Түштүк Чыгыш Азия индустриялык өлкөлөрүнүн, Чыгыш Европанын жана КМШ өлкөлөрү менен чектелген. Эмгекте белгиленгендей, изилдөөчү жогорудагы өлкөлөрдүн билим берүү системасындагы дүйнөлүк тенденцияларда аларды өнүктүрүүдөгү негизги факторлорду салыштыруу анализи менен изилдөөгө аракет жасаган.

Китептеги маалыматтар боюнча, автор ХХ кылымдын биринчи отуз жылдыгындагы билим берүү системасына тиешелүү болгон көп чет элдик окумуштуулардын эмгектерин изилдеп, аларга илимий анализ жүргүзгөндүгү бул проблема менен алектенген окумуштуулар үчүн кызыктуу идеяларды берери анык. Ошону менен катар автордун негизги максаты Кыргызстандагы жана КМШ өлкөлөрүндө улуттук кызыкчылыктарды, тарыхый өзгөчөлүктөрдү, социалдык-экономикалык, маданий –демографиялык жана башка шарттарды эсепке алуу менен жогорку билим берүү системаларындагы реформалардын багыттарын аныктоо болгон.

Ал эми, И.С. Болжурова өзүнүн эмгектеринде тышкы жана ички чөйрөлөрдүн билим берүү процессине тийгизген таасирин, өткөөл мезгилдеги билим берүүнүн өзгөчөлүктөрүн, реформанын жүрүү этаптарын, “бардыгы үчүн билим берүү” багытында Кыргызстандын Борбор Азия мамлекеттери менен болгон карым-катышы жана билим берүү процессиндеги трансформациялоо маселелерин изилдөөгө алган. Бирок аталган эмгекте орус тилинин Кыргызстандагы функционалдык мааниси изилденгени менен өткөөл мезгилдеги билим берүүдөгү, айрыкча жогорку кесиптик билим берүүдөгү Кыргызстандын жогорку окуу жайларынын эл аралык кызматташуусуна анчейин көңүл бурулган эмес.

Профессор Т.А. Абдырахманов, Кыргызстандын жогорку окуу жайларынын эгемендүүлүк доорундагы көйгөйлөрүнө, ишке ашырылган реформаларга жана алардын перспективасына арналган эмгектеринде жана докторлук диссертациясында эгемен мамлекетибиздин билим берүү тармагы боюнча анализ жүргүзгөн.

Автор “Высшая школа Кыргызстана в период демократического транзита” деген эмгегинде Кыргызстандын тышкы саясатынын приоритеттүү багыты катары, билим берүүнү дүйнөлүк уюмдардын жардамы аркылуу интеграцияланышын чагылдырган.

Бириккен улуттар уюмунун алты уюмуна жана Европалык союзга кирип, билим берүүгө багытталган ар кандай программаларды жана проектилерди ишке ашырууда, финансылык жардамдарды көрсөткөндүгүн жазган. Алардын ичинен өзгөчө ТАСИС программасы 1991-2004 - жылдардын аралыгында Кыргыз Республикасынын ар кандай проектилерди ишке ашыруу үчүн 85 млн. евро бөлгөндүгүн белгилеген.

Автордун эмгектеринен постсоветтик Кыргызстандын жогорку билим берүү боюнча тажрыйба алмашышын, стажер мугалимдердин, стажер студенттердин алмашып, окутуу иштөө боюнча программаларды жана зарыл болгон документтерди алмаштыруу боюнча мамлекеттик билим берүү стандарттарынын, окуу пландарынын түзүлүшү боюнча кызыктуу, пайдалуу материалдарды, маалыматтарды камтыгандыгын айтуу абзел.

Автор Кыргыз Республикасынын билим берүү системасынын дүйнөлүк укуктук кызматташууга зарыл болгон көйгөйлөрдү да белгилеген. Ошондой эле, Кыргызстандын билим берүү системасынын интеграцияланышын, дүйнөлүк билим берүү системасынын ар кайсы системаларына интеграция болушун акырындап жана бир канча багытта болгондугун аныктаган.

Автордун ою боюнча эгемендүү Кыргызстандын алгачкы ийгиликтүү жана маанилүү I - кадамы катары анын КМШ өлкөлөрүнүн билим берүү системасына интеграция болушу;

Кыргызстандын билим берүү системасынын эл аралык интеграциялык ишмердигинин II – багыты анын регионалдык уюмдар Евразиялык экономикалык биримдик (ЕврАзЭС) жана Шанхай кызматташтык уюму (ШКУ) менен болгон кызматташтыгы;

Кыргыз Республикасынын III – вектору анын Болон процессинин алкагындагы Европалык билим мейкиндигине интеграцияланышы [1,110-б.].

Биздин пикирибизче профессор Т.А. Абдырахманов бул жогоруда көрсөтүлгөн үч багытты же векторду туура аныктагандыгын биз дагы ушул диссертациялык эмгекти жазуу учурунда байкаганыбызды жана аны жазууда багыт катары Россиянын жогорку

окуу жайлары менен Кыргызстандын жогорку окуу жайларынын интеграциялануусунан байкай алдык.

Автордун эмгектери Кыргызстандын билим берүүсүнүн эл аралык кызматташуусу татаал бирок туруктуу, ишенимдүү саясаттын негизинде жүргүзгөндүгүн көргөзө алган.

Автордун эмгектери цифралык жана даректүү документтерге бай экендигин жана ошол эле учурда автор, Кыргызстан менен Россиянын жогорку билим берүү кызматташтыгын алдына максат кылып койбогондугун белгилеп кетүүбүз зарыл. Анткен менен биздин изилдөө темабызга байланышкан айрым фрагменттерди жолуктурууга болот.

Тарых илимдеринин доктору Н.Ж. Эсенкуловдун «Динамика и историческая преемственность суверенного развития Кыргызстана» деп аталган эмгегинде, өткөөл мезгилдин билим берүүгө, илимге, саламаттык сактоого тийгизген таасирин жалпы эле өткөөл мезгилдин социалдык проблемаларына бир бөлүм арнаган.

Анда, Кыргызстанда кабыл алынган ар кандай программалар алардын ишке ашышы, Кыргызстандын элинин билим деңгээли аймактык тартипте көрсөтүлгөн. Билим берүү системасы боюнча кызыктуу фактылык материалдарды камтыган.

Автор, Кыргызстандын билим берүү системасынын анын приоритеттүү багыты болгон Россия менен кызматташтыгын көрсөтүүнү эмгектин милдети катары өзүнүн алдына койгон эместигин баса белгилеп коюуга болот.

Башка авторлордон айырмаланып, Н.У. Курбанова өзүнүн диссертациялык изилдөөсүндө республиканын билим берүү тармагынын эл аралык кызматташтыгындагы негизги багыттарды изилдеген жана өлкөнүн билим берүүсүнүн дүйнөлүк билим мейкиндигине чыгуусундагы абалы, маселелери жана келечегин талдоого алган. Тактап айтканда автор жогорку билим берүү чөйрөсүндөгү кызматташуулардын жана өзгөрүп-өнүгүүлөрдүн негизги аспектерин терең изилдөөгө алган. Ошондой эле ар кайсы мамлекеттердин билим берүү системаларынын дүйнөлүк билим берүү мейкиндигине интеграция болуусун караган эл аралык изилдөөлөр аркылуу Кыргызстандын билим берүүсүнүн дүйнөлүк билим берүү мейкиндигине интеграция болуу маселелерин иликтеп чыккан. Автор өз изилдөөсүндө билим берүүнү Кыргызстандын коопсуздугунун негизги факторлорунун бири катары кароо керектигин белгилейт.

Мира Курманали кызынын монографиялык изилдөөсүндө Кыргызстанда жогорку педагогикалык билим берүүнүн көйгөйлөрү жана перспективасы талдоого алынган [7]. Автор өз изилдөөсүндө жогорку педагогикалык билим берүүнүн бүгүнкү абалын анализдөө менен аны реформалоонун негизги багыттарына токтолот. Курманали кызы Кыргызстандын жогорку окуу жайларында педагогикалык кадрларды даярдоонун абалын жана азыркы мезгилдеги мугалимдердин статусу жана жашоо деңгээлин аныктап, бул көрсөткүчтөр педагогикалык билим берүүнү өнүктүрүүдөгү приоритеттүү маселелер экендигин белгилөөгө аракет жасаган.

ОшМУнун 80 жылдык мааракесин утурлай, азыркы учурдагы Кыргыз Республикасынын билим берүү жана илим жаатында флагман болгон, Кыргызстан, Борбордук Азия чөлкөмү эле эмес, дүйнөнүн бир катар өлкөлөрүнө таанымал болгон Ош мамлекеттик университетинин тарыхынын үч этаптуу баскычтары, ар тараптан, комплекстүү түрдө профессор Б.К. Абытов жана аспирант У.Ж. Атамбаева тарабынан даярдалып, жарыкка чыккан “Ош мамлекеттик университети - билимдин жана илимдин флагманы” аттуу монографияда кеңири чагылдырылган. Аталган эмгекте авторлор бир катар архивдерден табылган, көптөгөн тарыхый документтерди колдонуунун натыйжасында Ош мамлекеттик университетинин 80 жылдык бай тарыхын – Ош мамлекеттик мугалимдер институту, Ош мамлекеттик педагогикалык институту жана Ош мамлекеттик университети таризиндеги баскан жолун, жыл өткөн сайын жакшырган окутуучулук-профессордук курамдын сапаттык көрсөткүчтөрүн, жылдан-жылга көбөйгөн биздин жана чет өлкөлүк студенттердин санын, окуу жараянын камсыз кылуу үчүн калыптанган материалдык техникалык базасын, акыркы жылдардагы ОшМУнун эл аралык аренада

таанылган дараметин ар тараптан иликтеп, хронологиялык жана логикалык ырааттуулукта изилдешкен. Ошондой эле, бул окуу жайдын эл аралык байланыштарынын географиясы кеңейип, дүйнөлүк университеттер менен өз ара кызматташуу, академиялык мобилдүүлүк, стажировкалар, билим берүү жана илимий багытта биргелешип иштөө боюнча эки тараптуу келишимдерге кол коюлуп, олуттуу иштер жасалганы эмгекте кеңири баяндалган.

Окумуштуу Т.Ф.Черноус өз эмгегинде 1991-2005-жылдардагы Кыргызстандын жогорку билим берүү чөйрөсүндөгү болуп өткөн эл аралык интеграциялык процесстерди изилдеген. Тагыраак айтканда, Кыргыз-Орус Славян университетинин тажрыйбасына таянып, жогорку билим берүү чөйрөсүндө эл аралык интеграциялык процесстердин жүзөгө ашуусун талдоого алган. Анткени, аталган окуу жайдын тажрыйбасы республиканын жогорку билим берүүсүнүн эл аралык интеграциялануу процессине кошулуусунда үлгү катары кызмат кыла алган. Ошондой эле, автор Кыргызстандын жогорку окуу жайларынын эл аралык интеграциялык процесстерге кошулуу учурунда заманбап адистерди даярдоосунун актуалдуулугу жөнүндөгү маселени да коёт. Аталган эмгек Кыргызстандын жогорку окуу жайларынын эл аралык байланыштарынын маанисин терең талдоого алганы менен баалуу [13].

Ал эми, И.В. Халанский өзүнүн монографиясында жана диссертациялык эмгегинде Кыргыз Республикасынын билим берүү чөйрөсүнүн Көз Карандысыз Шериктеш Мамлекеттер, Чыгыш Европа мамлекеттери жана АКШ, Канада, Австралия, Латын Америкасы, Түштүк-Чыгыш Азия ж.б. мамлекеттер менен болгон кызматташтыгынын эгемен мезгил учурундагы өнүгүүсүн изилдөөгө алган. Ошондой эле автор, Кыргыз Республикасынын билим берүү чөйрөсү менен Россия Федерациясынын билим берүү чөйрөсүнүн көп тараптуу кызматташтыгына кенен токтолгон [12].

Кыргызстандын билим берүү чөйрөсүнүн тышкы байланыштарынын приоритеттүү багыттарын анализдөө менен автор бул чөйрөдөгү эл аралык донор уюмдардын ишмердиктерин да талдоого алган.

Мындан тышкары Кыргызстандын жогорку билим берүүсүнүн Россиянын билим берүү чөйрөсү менен өз ара байланыштары бир нече эмгектерде жана басылмаларда талдоого алынып, изилденген.

Эки мамлекеттин стратегиялык мааниге ээ болгон эл аралык кызматташтыгы, мындан ары да келечек муундардын терең талдоосунда болору жана бул маселе дайыма актуалдуу бойдон кала берери эч кандай шек туудурбайт.

Пайдаланылган адабияттар:

1. Абдырахманов Т.А. Высшая школа Кыргызстана в период демократического транзита. – Бишкек, 2010. – 260 с.
2. Абытов Б.К. Ош мамлекеттик университети - билимдин жана илимдин флагманы. – Ош, 2020. – 280 б.
3. Айдаркул К. Международные отношения кыргызов и Кыргызстана: история и современность. – Бишкек: Турар, 2002. – 352 с.
4. Болджурова, И.С. Образование в Кыргызстане: стратегии и реалии переходного периода. – Бишкек: Гулчынар, 2005. – 150 с.
5. Джусенбаев Ш.Ж. Мировые тенденции развития высшего образования в мире во второй половине XX века. – Бишкек, 1997. – 212 с.
6. Курбанова Н.У. Интеграция Кыргызстана в мировое образовательное пространство. – Бишкек: КАА, 2001. – 162 с.
7. Курманали кызы, М. Проблемы и перспективы развития высшего педагогического образования в современном Кыргызстане. – М. – Бишкек: Алтын тамга, 2012. – 165 с.
8. Каракеев К.К. Киргизстан в братской семье народов СССР. – Фрунзе: Киргизгосиздат, 1957. – 63 с.; Токтогонов С.А. Установление и развитие

- социалистической культуры Советского Киргизстана (1918 – 1958 гг.). – Фрунзе: Мектеп, 1972. – 207 с.; Данияров С.С. Борьба Компартии Киргизии за всеобщую грамотность. – Фрунзе: Кыргызстан, 1980. – 130 с.; Усубалиев Е.Т. Братское сотрудничество и взаимопомощь народов СССР в области высшего образования. – Фрунзе: Илим, 1985. – 129 с.
9. Соктоев И.А. Высшая школа Советского Киргизстана. – Фрунзе: Кыргызстан, 1982. – 196 с.
  10. Токтомышев С.Ж. Университет будущего. Кыргызский Государственный Национальный университет: Прошлое, настоящее, шаги в XXI век. – Бишкек: Изд. КГНУ, 1997. – 149 с.
  11. Токтогонов, С. Из истории высшего образования Кыргызстана. – Бишкек, 2002. – 25 с.,
  12. Халанский И.В. Из истории международных отношений Кыргызской Республики в сфере образования (1991-1999) Автореф. дис ... канд. ист. наук: 07.00.02. – Бишкек, 2000. – 27 с.
  13. Черноус Т.Ф. Подготовки кадров высшей квалификации в КР в контексте международных интеграционных процессов (1991-2005). Автореф. дис ... канд. ист. наук: 07.00.02. – Бишкек, 2007. – 26 с.
  14. Эсенкулов Н.Ж. Динамика и историческая преемственность суверенного развития Кыргызстана. – Бишкек, 2010. – 182 с.

Рецензент: Жакыпбеков Ж.Ж. – тарых илимдеринин доктору, Ж.Баласагын атындагы КУУнун профессору.